

SIMON STRANGER

QARANLIQ
VƏ İŞIQ
HAQQINDA
DƏRS

Tərcüməçi:
Anar Rəhimov

qanun nəşriyyatı

SIMON STRANGER

**KEEP
SAYING
THEIR
NAMES**

Müasir Norveçin şimalında, Trondhaym şəhərində yazıçı oğlu ilə bərabər xatirə lövhəsinin qarşısında diz çöküb deyir: “Yəhudi ənənəsinə görə insan iki dəfə ölür: birinci dəfə ürəyi artıq döyünməyəndə, bir də adı sonuncu dəfə dilə gələndə, son dəfə xatırlananda”. Xatirə lövhəsi oğlanın alman faşistləri tərəfindən qətlə yetirilmiş ulu babasına aiddir – Hirş Komissara!

İkinci dünya müharibəsində norveçli satqın və agent Rinanın işgəncə yeri kimi istifadə etdiyi evə hadisələrin üstündən bir neçə onillik keçəndən sonra adı norveçli ailə köçür. Onların həyatı alınacaq mı? Günahsız insanların işgəncə verilərək qətlə yetirildiyi bu evdə yeni sakinləri nələr gözləyir?

Norveç tarixinin ən böyük satqınından bəhs edən bu kitab faktlara əsaslanan usta yazıçı qələminin məhsuludur.

Simon Stranger **KEEP SAYING THEIR NAMES**
Simon Stranger **QARANLIQ VƏ İŞIQ HAQQINDA DƏRS**
Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2023, 328 səh.

Janr: fiction/roman/tarixi
Ölçü: 130x200 mm
Cild: yumşaq
Çapa imzalandı: 22.10.2023

Nəşir: Şahbaz Xuduoğlu
Tərcüməçi: Anar Rəhimov
Redaktor: Qismət Rüstəmov
Korrektorlar: Bəsti Məmmədova,
 Əyyar Tahir
Texniki redaktor: Aygül Yelmarlı
Mətn dizaynı: Ramin Əli
Qapaq dizaynı: Rafael Qasım

Qanun Nəşriyyatı
Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., 76
Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18
Mobil: (+994 55) 212-42-37
e-mail: info@qanun.az
www.qanun.az
www.fb.com/Qanunpublishing
www.instagram.com/Qanunpublishing

ISBN 978-9952-38-825-1

© Qanun Nəşriyyatı, 2023

© Simon Stranger, 2018

First published by H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard) AS, 2018

Published in agreement with Oslo Literary Agency

This translation has been published with the financial support of NORLA.

Bu kitabın Azərbaycan dilinə tərcümə və yayım hüquqları
Qanun Nəşriyyatına məxsusdur. Kitabın təkrar və hissə-hissə
nəşri "Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında
Azərbaycan Respublikasının Qanunu"na ziddir.

Hər şey kimi, bu da Rikke üçün.

A

G günahlandırmaq üçün.

H həbs etmək üçün.

Həm də yox olan, tarixin yaddaşına gömülən hər şey üçün. Bütün xatirələrimiz, hisslərimiz üçün. Mülklərimiz, sahib olduqlarımız üçün. Həyatımıza nizam gətirən şeylər üçün. Bir vaxtlar oturduqları stul, yatdıqları çarpayı çıxarılacaq, yeni evə köçürüləcək. Boşqablarımızı yeni əllər masaya düzəcək, stəkanlarımız söhbətə yenidən başlamamışdan çaxır, ya da su qurtumlayan başqa dodaqlara doğru qalxacaq. Bir gün tarix qoxulu əşyalar öz mənasını itirəcək, sadəcə formaya çevriləcək, marala, yaxud gənəyə, piano çoxları üçün nə mənaya gəlersə, həmin əşyalar da o insanlar üçün həmin mənaya gələcək.

Bu, bir gün baş verəcək. Bir gün hamımız üçün sonuncu gün olacaq, ancaq həmin günün nə vaxt, harada olduğunu heç birimiz bilmirik.

Yəhudi adətinə görə hamı iki dəfə ölür. Birinci ölüm ürək döyüntüləri dayananda, beyin öləndə baş tutur, işıqları qəfil-dən sönən bir şəhər kimi.

İkinci ölüm isə əlli, yüz, dörd yüz il keçəndən sonra mərhumun adı son dəfə çəkiləndə, xatırlananda, dilə gətiriləndə baş verir. Ancaq onda adam həqiqətən yoxa çıxır və adı bu dünyadan silinir. Bu ikinci ölümü alman sənətkar Günter Demning “təxirə salıb”: İkinci Dünya müharibəsində almanların qətlə yetirdiyi yəhudilərin adlarını onların yaşadığı evlərin qarşısındakı səkiddə mis lövhələrə həkk etməklə. Sənətkar onları “*Stolperştayn*” adlandırır. Bu, ikinci ölümü təxirə salmaq cəhdidir, öldürülənlərin adlarını ora yazırlar ki, gələcəkdə oradan ötüb-keçənlər ayaq saxlayıb həmin adları oxusunlar, bununla o insanları diri saxlasınlar, Avropanın ən pis səhifəsini, şəhərin üzündəki çarıqlar kimi, tarixdə it-bat olmağa qoymasınlar. Beləliklə, indi Avropada altmış yeddi min “*Stolperştayn*” yayılıb.

Onlardan biri də səninkidir.

Bu daşlardan birində səninin adın həkk olunub, həmin yazı səninin bir vaxtlar Norveçin mərkəzindəki Trondhaym şəhərində yaşadığın evin qarşısındakı səkiddədir. Bir neçə il əvvəl oğlum “*Stolperştayn*”ın qarşısında diz çökdü, əlcəkli əli ilə onun tozunu sildi və bərkdən oxudu:

“Burada Hirş Komissar yaşamışdır”.

Həmin il oğlumun on yaşı tamam olurdu. Bu oğlan səninin nəvənin nəvəsidir, həmin il cəmi altı yaşı olan qızım da. Arvadım Rikke yanımda idi. Bu ailə çevrəsində qaynanam Qreta, onun əri Staynar da öz yerini tutmuşdu, elə bil, cənazə mərasiminə yığılmışdıq.

– Hə, o, mənim babam idi, – Qreta dedi. – O, burada, ikinci mərtəbədə yaşayırdı, – bunu deyib arxamızdakı binaya sarı çevrildi və başqa əsrdə bizdən fərqli olan insanların dayanıb bayıra

baxdığı pəncərələrə üz tutdu. Mən yerə çökdüm, qızım qollarını boynuma doladı, həmin ərafədə oğlum lövhəyə həkk edilmiş quru faktları ucadan oxuyurdu.

HİRŞ KOMİSSAR BU EVDƏ YAŞAYIB.

DOĞUM TARİXİ: 1887

HƏBS EDİLİB: 12.01.1942

FALSTDADDA ÖLDÜRÜLÜB: 7.10.1942

Qreta gözlənilməz işğal haqqında nəşə dedi, atasının 1940-cı il 9 aprel günü səhər tezdən əsgərləri görməsi ilə bağlı söhbəti xatırladı. Rikke də söhbətə qoşulmaq üçün ayağa qalxdı, qızım qollarını boynumdan çəkib ona sarıldı. Bircə oğlum, bir də mən səkiyə vurulmuş mis lövhəyə baxmaqdaydıq. Onun barmağı son sətirin üzərində gəzindi, sonra baxışlarını mənə çevirdi:

– Onu niyə öldürüblər, ata?

– Çünki yəhudi idi, – cavab verdim.

– Yaxşı, bəs niyə öldürdülər?

Gözucu Rikkenin mənə baxdığını hiss etdim, o, hər iki söhbəti eyni anda dinləyirdi.

– Hmm... Faşistlər fərqli olan hər kəsi öldürmək fikrindəydilər.

Oğlum sükuta qərq oldu.

– Biz də yəhudiyik? – o soruşdu. Onun qəhvəyi gözləri aydın və ifadəli idi.

Ailə tarixi ilə bağlı nələrə bildiyini xatırlamaq üçün bir neçə dəfə gözlərimi qırpdım. Uşaqlarım yəhudi olmamaq haqqında, əcdadlarım haqqında nələrə bilirdilər? Yəqin ki, ulu nənə-babasının yüz ildən də artıq – bundan əvvəl Rusiyanın müxtəlif

hissələrindən bura necə köç etməsindən danışmışdıq. Bilirəm, müharibə haqqında, ölməmişdən qabaq tanıdıqları böyük babaları Qrson və onun İsveçə qaçışı haqqında danışmışdıq.

Riki nəsə demək üçün nəfəsini dərdi, amma sonra başı Qreta ilə söhbətə qarışdı, mənim gözlərim isə oğlumda idi.

– Sən norveçlisən, – dedim, amma hiss etdim ki, cavabımda yalan var. Yenidən Rikkenin mənə baxdığını hiss etdim. – Bir tərəfdən yəhudisən, amma biz dindar deyilik. – Bu sözləri deyib ayağa qalxdım, ümid edirdim ki, Rikke və Qreta də nələrsə deyəcəklər, onların bu suala daha yaxşı cavabı olacaq, ancaq onların söhbəti artıq qabağa qaçmışdı və indi tamam başqa yerdə idi.

Yolumuza davam etsək də, oğlumun sualı beynimdən çıxmırdı: “Ata, onu niyə öldürüblər?”

Az müddət keçəndən sonra mən müxtəlif arxiv materialları üzərində işləyərkən bəzi məsələlər aydın oldu. Tezliklə mən Trondhaymın ortasındakı qarı, balaca, əyri-üyrü evləri burulub keçən insanların buxarlı nəfəslərini görə bilirdim. Və tezliklə mən sənin həyatının günlərin bir günü necə sonlandığını görə bildim.

1942-ci il, bazar ertəsi, yanvarın 12-dir. Trondhaymda arvadınla müştərək işlətdiyin, manekenlərə taxılmış papaqlarla, paltolarla, pencəklərlə dolu dəbli paltar butikindəsən, piştaxta arxasında dayanmışsan. Elə indicə günün ilk müştərisini salamlamışsan, ona həftənin xüsusi endirimləri haqqında məlumat vermişən, gələn telefon zənginə cavab vermək üçün əlindəki siqareti və sifariş vərəqini yerə qoyursan.

– “Paris-Vyana”, sizə necə kömək edə bilərəm? – min dəfə işlətdiyin ifadəni yenidən təkrar edirsən.

– Quten Morgen, – dəstəyin o biri tərəfindəki adam almanca deyir. – Mən Komissarla danışıram?

– Bəli, elədir. – Sən də zəng edənənin hamburqlu tədarükçü olduğunu zənn edərək almanca cavab verirsən. Yəqin gömrükdə yenə problem çıxıb. Bəlkə də, məsələ sənənin sifariş verdiyin yay geyimləri ilə bağlıdır, əgər belədirsə, yəqin yeni işçidir, çünki səs fərqli səsdir.

– Mariya Komissarla evli olan Hirş Komissar?

– Elədir, mən kiminlə danışıram?

– Mən Gestaponun təhlükəsizlik xidmətindən zəng vururam.

– Buyurun.

Başını sifariş vərəqindən qaldırırsan, başa düşürsən ki, müştərin nələrinə qaydasında olmadığını hiss edir. Yenidən siqaretini külqabının kənarına qoyursan, üzünü divara tərəf çevirirsən. Ürəyin az qala köksündən çıxır: Gestapo?

– Bir məsələ var, sizinlə müzakirə etmək istərdik, – zəng vuran astadan deyir.

– Çox gözəl, – sən anlayışlı tərzdə cavab verirsən. Elə ağzını açıb nə vaxt soruşmaq istəyirsən ki, sözün ağzında qalır.

– Zəhmət olmasa sorğu-sual üçün “Mision” mehmanxanasına gəlin. Bu gün saat 2-də, – xəttin o biri başındakı adam deyir.

Sorğu-sual üçün? “Mision” hotelə? Məni niyə sorğu-suala çağırırsınlar ki? Fikrə gedirsən, sifətin hələ də divara sarıdır. Bəlkə Mariyanın qardaşı David və onun kommunist düşüncələri ilə bağlıdır? Qapının çərçivəsindən başsız mismar çıxır. Gözlərini yumub baş barmağıyla mismarı geriye basırsan.

– Aloo, – xəttin o biri başındakı səs səbirsizliklə deyir. – Siz oradasınız?